

SRПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА
ИНСТИТУТ ЗА СРПСКИ ЈЕЗИК

НАШ ЈЕЗИК

НОВА СЕРИЈА

Књ. IX св. 1—2

БЕОГРАД 1958

САДРЖАЈ

	Страна
1. <i>А. Белић</i> : Поводом језичких испитивања и излагања нашег часописа	1
2. <i>М. Стевановић</i> : Реченице без развијених главних делова	5
3. <i>Берислав М. Николић</i> : Смиреност Андрићева казивања	24
4. <i>Б. Милановић</i> : О једном глаголском дублету	32
5. Уз чланак Б. Милановића „О једном глаголском дублету“	
I. <i>М. Ситанић</i>	43
II. <i>М. С. Московљевић</i>	44
6. <i>С. Майић</i> : О облику „Србља“	47
7. <i>В. М. Мићовић</i> : Неколико напомена о значењу речи <i>накрјай</i>	54
8. <i>д-р Михаило Павловић</i> : О једном преводу с француског	59
9. <i>Милош С. Московљевић</i> : Деведесетогодишњица проф. О. Брока	69
10. <i>Милија Ситанић</i> : О квантитету једног вокала презентске основе	73
11. <i>Грегур Берич</i> : Како је постала реч курџон	76
12. Језичке поуке	77
13. <i>Уреднички</i> : Јован Радуловић	80

УРЕЂУЈЕ ОДБОР

Секретар Уређивачког одбора — Берислав М. Николић

Научно дело

ИЗДАВАЧКА УСТАНОВА САН

БЕОГРАД
1958

Слог: „Научног дела“, Београд, Вука Караџића 5.
Штампа и повез Графичког предузећа „Академија“, Београд, Космајска 28.

О ОБЛИКУ „СРБЉИ“

Облик *Србљи* употребљава се данас, и употребљавао се и у извесној прошлости, у Срему и Славонији. Тај облик је чест и у Вуковој збирци народних песама, и то у песмама записаним у Срему, било од рођених Сремаца, било од певача дошљака. На основу тог облика (као и на основу других сремских језичких особина и неких културно-историских одлика) ја сам закључивао да је Вуков певач Рапшко своје такозване „старе“ песме научио у Срему. Професор Латковић, побијајући моју тезу у целини, побијао је и овај мој аргуменат о облику Србљи (у Прилозима за књижевност, књ. 22, стр. 312), и изнео ово мишљење: „Србљи и место Срби писало се и говорило нарочито у Црној Гори и околним крајевима. В. Петровић у својој Историји Црне Горе (1754) стално тај облик употребљава: има га и у песми 42 у VI књизи Вуковој (стих 128), коју је забележио Вук Врчевић, и бр. 50 такође у VI књизи (стих 185), коју је Вуку послао Максим Шкрљић, којег су стари били ускоци у Морачи“ . . .

Осим ових примера које је нашао проф. Латковић има још примера употребе облика *Србљи* у народним песмама записаним изван Срема. Њих наводи Рјечник ЈА: два примера из песме Радул-бегу Певанији С. Милутиновића (у песми је облик Србљи употребљен трипут) и један пример из Петрановићеве II књиге (стр. 271)¹.

¹ Осим наведених примера Рјечник ЈА наводи примере облика Србаљи и Србљанин из три дела: речника Стулићевог и Делабелиног и из Гундулићевог Османа. На овим примерима се нећемо задржавати. Напоменућемо укратко само ово. Стулић је путовао по нашим земљама ради скупљања грађе (в. чланак А. Белића у Народној енциклопедији Станојевића), те се може претпоставити као вероватно да је Стулић записао облик Србаљи у живој употреби (али не казујући покрајину). Што се тиче Делабелиног

Који је значај тих примера? Да ли они допуштају закључак да се облик *Србљи* раније употребљавао у Црној Гори и околним крајевима? Да претресемо примере употребљене од певача који нису никад били у Срему. Пре свега, треба подвући једну ствар: свих ових примера поменутог облика употребљеног од певача који нису имали никакве везе са Сремом, — веома је мало. Они се просто губе упоређени с бројем примера из песама записаних у Срему. Већ тај тако мали број примера доводи у сумњу живу језичку употребу тог облика у Црној Гори и околним крајевима.

Узимамо најпре пример из Петрановића. Тај пример је из песме *Пропаст царства српскога*, за коју су одавно, Новаковић довољно јасно а Јагић сасвим јасно и отсечно утврдили да је она препевавање косовских песама из Вукове збирке. Учећи Вукове косовске и друге песме, понављајући читаве стихове из њих, певач Петрановићев је научио и из Вукових књига пренео у своју песму и облик *Србљи*.

Случај знатне неоригиналности Петрановићеве збирке, одавно истакнут, јесте само један случај опште појаве, скоро правила. Мала оригиналност већине или скоро свих познатих збирки објављених после Вука, треба да буде, по нашем мишљењу, један од основних ставова у проучавању народног песништва.

Други народни певач који није био у Срему а употребио је облик *Србљи*, јесте Максим Шкрљић (или Шкрлић: види чланак И. Николића у 23 књизи Прилога за књижевност). Да разумемо како ваља овај случај, треба проучити податке које нам је Вук оставио о њему: „Пјесму... „Војевање црногорско и руско на Никшиће“ написао ми је и послао (са још много пјесама... које ће се послје штампати) Максим Шкрљић, којег су стари били ускоци у Морачи, пак се за времена кнеза Милоша доселили у Србију. . . а он је сад латов [царински службеник] у Смедереву (а кад ми је ове пјесме писао и послао, био је то исто у Радујевцу)“ (Предговор IV књизи од 1862, тачка VII). Из ових речи о старини Шкрлићевој из Мораче (и из факта да је Василије Петровић

извора за облике *Србаљ* и *Србљанин*, као једна од могућности, може се претпоставити да је те облике узео из Гундулића, којим се у великој мери служио за грађу свог речника (и код речи *Сервија* наводи Гундулића). Откуд Гундулићу облици *Србаљ* и *Србљанин*? Да ли из народних песама његовог доба, чије је познавање показао у *Осману*, или из старе српске књижевне употребе (која се вековима држала облика *Србљи*)?

у својој књизи употребљавао облик Србљи) проф. Латковић је закључио да је Шкрлић облик Србљи сачувао из своје старине. Мислим да су они други подаци о Шкрлићу важнији. Подвлачим да је Шкрлић све своје песме написао. Имамо, дакле, посла са једним писменим певачем. Претпостављати да народни певачи кад су писмени неће да се послуже својом писменошћу па да прочитају коју народну песму из штампаних књига, претпостављати тако нешто било би поћи погрешним путем у проучавању народног песништва. Више је него вероватно, очевидно је управо, као што ћемо одмах показати, да је Шкрлић стварајући своје песме читао и штампане збирке народних песама, и из њих онда више или мање преносио у своје песме. Сличности између Шкрлићевих песама и оних у Вуковим књигама, не само што су јасне, него су делимично и раније опажене: уредник VI и VII књиге државног издања даје напомене уз неколико песама о сличности њиховој са раније објављеним песмама из Вукове збирке (из VI књиге код бр. 4, 11 и 69, — из VII књиге код бр. 1 и 11). Али кад се прочитају и остале његове песме видеће се да су те песме често комбиноване из раније објављених Вукових песама, тачније речено да су то пастиши из Вукових књига. Нпр. песма Вук Купиновић и Дели-бег Гром (VI, бр. 6) јесте пастиш из песама Царица Милица и Змај од Јастрепца, Женидба краља Вукашина и других песама Вукових. То се види и на песми Корун капетан и Ненад Југовић (VI, бр. 12), итд. И песма у којој се налази облик Србљи (Максим Сењанин и Танковић Осман, VI, бр. 50) испевана је према Вуковој Сењанин Тадија. Да сличности не долазе отуд што су Шкрлићеве песме варијанте старих мотива познатих свим бољим певачима из свих крајева наших, већ зато што су Шкрлићеве песме обичне позајмице из раније објављених песама, доказује најбоље песма истога певача Црнојевић Станко (наслов је дао уредник VI књиге). Она је верно препевавање више пута штампане у Црној Гори песме Иван-бегови синови, прве песме из Његошевог Огледала српског; то је песма не народна, него само народска (спевана зацело од самог Његоша), и која није никакав стари мотив. Очевидно Шкрлић није прави народни певач, протонародни песник, него песник прелазног типа: он је ранији

развојни ступањ на путу ка песницима типа Јоксима Новића. Према томе, сличности у предметима, стиховима и речнику између Шкрлића и Вукове збирке јесу резултат обичне књижевне позајмице. Путеви књижевног угледања и учења не могу се сувише јако разликовати зато што су једни песници школовани и образовани, а други прости и слабо школовани.

Сумњиву вредност Шкрлићевих песама, мислим, показао је и сам Вук тиме што је од преко тридесет песама које му је Шкрлић послао штампао само једну једину. Од осталих песама Вук се учтиво ограддио, обећавајући да ће се оне доцније штампати, фраза коју је Вук казао у више сличних случајева. Према свему овоме, порекло Шкрлићевога облика Србљ и треба тражити, не у старини његовој из Мораче у Црној Гори него у Вуковим збиркама¹.

Као са Шкрлићевим песама слично стоји ствар и са песама које је записао Врчевић. И оне су препеване и комбиноване из раније штампаних Вукових књига. Наводити и примере за ово, значило би непотребно оптерећивање ове наше белешке. И према Врчевићевим песама Вук је имао сличан став као и према Шкрлићевим. Мало нејасније него у случају Шкрлића, али се Вук ограддио и од Врчевићевих песама говорећи да од њега има „још различнијех пјесама за штампање“, али се не види да је штогод и штампано од његових песама, како изгледа по речи ј о ш (у истом том предговору IV књизи од 1862, после тачке IX). Али је још шеснаест година пре тог Вуковог предговора Врчевић сам јасно насликао утицај Вукових књига песама на доцније народно певање: „Ваше су се пјесне просуле овамо колико игђе и старе већ у заборав бациле“ (Преписка VI, 531). И како су песме које је Врчевић покупио само одјек Вукових песама, сасвим је природно што стих из Врчевићеве песме у којој се налази облик Србљ и: „Јер је таки адет у Србаља“, — гласи скоро дословно исто као и стих из Вукове песме у II књизи (бр. 78, ст. 181): „Оваки је адет у Србаља“. Ова друга песма записана је од По-

¹ У поменутом чланку И. Николић сматра Шкрлића за скупљача песама посланих Вуку (не за њиховог творца). Мени то није довољно очевидно, зато сам о Шкрлићу говорио као о певачу. Основицу саме ствари, тј. неоригиналност његових песама, не мења много тај факат да ли је он скупљач или певач.

друговића, Херцеговца, али, после свега што смо рекли, јасно је да би било опасно закључити да је облик Србљи херцеговачки, и да је као такав ушао у обе песме, и Подруговићеву и Врчевићевог певача. Ако би то био херцеговачки облик, зашто би га Вук напустио?

А Подруговићев случај је донекле сличан случају самога Вука. И Вук је примио тај облик у Срему и употребљавао га у почетку свога рада (нпр. на врло много места у Преписци, — в. Преп. II, 77, 239, 252, 257, 262; или у белешци уз песму Л о в М а р к о в с Т у р ц и м а, из године 1814; у Р ј е ч н и к у I изд. на више места итд.). Доцније је Вук напустио тај облик. Подвлачим ову промену у Вуковој употреби облика Србљи: Вук се постепено ослободио покрајинског облика; у том појединачном случају он је поступао као и иначе, тојест, у изграђивању свог и нашег књижевног језика он је напредовао и мењао се, постепено напуштајући различите покрајинске особине. За овај данашњи случај важно је ово: кад је Вук, који се одмах од почетка свога рада бавио језиком и његовом правилношћу, могао примити покрајински облик који није био одлика његовог херцеговачког говора, у толико ће га пре примити прости народни певачи, који су језичкој колебљивости зацело много подложнији, нарочито кад су у прилици да дознаду нове угледе народног певања из покрајине која није њихова.

Сви ови примери показују довољно јасно да у народним песмама не треба гледати увек само примере говора певачевог, него и утицаје њихових претходника у песничком стварању. Али у те претходнике спадају зацело и штампане збирке народних песама, нарочито Вукове.

Од народних певача који нису били у Срему а употребили су облик Србљи, остаје још Милутиновићев певач Мркајић, опет Херцеговац, у чијој се песми Р а д у л - б е г налази тај облик три пут употребљен. Овде, осим могућности читања и слушања Вукових књига, има и једна друга могућност, чак ближа и вероватнија: то је позната некритичност Милутиновићева, некритичност и у редакцији читаве књиге (у избору песама, уношењу чисто књижевних творевина итд.) и у редакцији текста самих песама, у које је уносио своје личне додатке. И Вук је редиговао текст народних песама, али се та редакција не осећа: толико је

она сливена са духом народног певања; Милутиновићева је, међутим, често јасно упадљива, нарочито у завршецима многих песама. Зато, не само за облик Србљи, него и за многе друге ствари у Певанији ваља увек бити што опрезнији. — Милутиновић је, разуме се, употребљавао облик Србљи и пре доласка у Црну Гору, нпр. у Србијанци (иако нешто ређе него облик Срби): књига I, стр. 25, 56, 103, 129; II, 60, 130, 163; III, 70, 78, 143 итд. У књизи II (стр. 187) наговештава да су облици Србљи и Срби равноправни дублети, али — занимљива је његова редовна недоследност и неуредност — он је и поред тога употребио два-три пут скраћени наказни облик генитива множине (Србаљ') место облика *Срба*. Према изложеним чињеницама о Милутиновићу, према држању Херцеговца Вука у односу на облик Србљи, пример из Певаније је зацело један од многобројних примера неуредности и некритичности Милутиновићеве редакције народних песама.

Осим ових примера из народних песама, проф. Латковић је за своју тезу о употреби поменутог облика у Црној Гори навео још и Историју Црне Горе од владике Василија Петровића. У тој књижици се, поред израза „сербски“ и „славеносербски народ“, говори редовно Србљи, а само једанпут Срби. Код Василија Петровића треба подвући одавно утврђену ствар у нашој историографији: његова Историја је компилација из савремених му историских дела. Од шест случајева облика Србљи прва два (стр. 70) налазе се у одељку где цитира Хронику грофа Ђорђа Бранковића, друга два (стр. 25) у одељку о Косовском боју, који је израђен према Причи о Косовском боју; — дакле, вероватно је да је облик Србљи позајмио из дела којима се служио. Друга, још важнија ствар коју треба нагласити јесте његово одвајање Црногораца и Србаља као двеју посебних индивидуалности. То апсолутно не би могао урадити кад би име Србљи у његово време било у употреби у Црној Гори. Ево места која то показују, „мало гдѣ Србли баталію виграли безѣ Черногорцевѣ и бергановѣ“ (стр. 20); „Черногорци отѣ союзниковѣ своихѣ Сербовѣ, подданихѣ турецкихѣ оставлени были“ (стр. 33). — Јасно је из свега овога да облик Србљи код Василија Петровића није народног порекла (из црногорског говора), него књижевног, и да у тој употреби значи Србе изван Црне Горе, Србе осим Црно-

гораца, или као што сам Василије Петровић одваја: „черногорски и други славеносербски народи“ (стр. 9). Он, дакле, признаје националну заједницу славеносербску, али у тој заједници прави разлику између политичких индивидуалности Црногораца, Србаља, Херцеговаца (и других које не наводи).

Према свему изложеном може се са сигурношћу рећи да је облик Србљи од пре двеста година сремски и славонски облик, али не и црногорски нити херцеговачки.

С. Машић